

ILM FAN YANGILIKLARI KONFERENSIYASI

30-MAY

ANDIJON,2024

DEFEKTOLOGIYA FANI NIMANI O'RGANADI?

Azizova Shodiyona Ne'mat qizi

Axborot texnologiyalari va menejment universiteti Defektologiya fakulteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqola defektologiya fani nimani o'rganishi haqida to'liq ma'lumot beradi. Bundan tashqari, defektologiyaning surdopedagogika, tiflopedagogika, oligofrenpedagogika va logopediya tarmoqlari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Anatomiya, fiziologiya, ko'rish, eshitish, gapirish, nutq buzilishi.

Defektologiya (lotincha defectus-nuqson va logiya) – jismoniy va ruhiy nuqsonli bolalar rivojlanishining psixofizik xususiyatlarini o'rganish, ularga maxsus ta'lim-tarbiya berish, undagi nuqsonlarni yo'qota borish qonuniyatlarini o'rganuvchi fan. Ko'r va ko'zi ojiz, kar va qulog'i og'ir, aqli zaif, tayanch harakat apparatida nuqsoni bor, nutq kamchiligiga ega bo'lgan bolalar Defektologiya fani ob'ekti. Shunga ko'ra Defektologiya 4 ta alohida sohaga bo'linadi.

1. Surdopedagogika: kar va qulog'i og'ir bolalarni o'qitish, tarbiyalash, usullarini o'rganadi.
2. Tiflopedagogika: ko'r va ko'zi ojiz bolalarni o'qitish va tarbiyalash masalalarini tadqiq etadi.
3. Oligofrenpedagogika: aqli zaif bolalarni o'qitish va tarbiyalash masalalarini tadqiq etadi.
4. Logopediya: nutq kamchiliklari bo'lgan bolalarni o'qitish hamda tarbiyalash nazariyasi va amaliyoti bilan shug'ullanadi.

Dastlab Surdopedagogika va tiflopedagogika paydo bo'lgan 1770-yil karlar uchun Ispaniyada, 1784-yil ko'rlar uchun Parijda maxsus muassasalar ochilgan. Keyinchalik logopediya pedagogikaga asos solingan. Nuqsonli va psixofizik kamchiligi bor bolalarning ruhiy qonuniyatlarini o'rganuvchi maxsus psixologiya, shuningdek, ta'lim tarbiya berish nuqsonlarni tuzatish tiklash vositalarini ishlab chiquvchi surdotexnika va tiflotexnika ham defektologiyaga kiradi.

Defektologiya, anatomiya, fiziologiya, patofiziologiya, nevrologiya, nevropatologiya, eshitish, ko'rish va nutq patologiyasi, maktab gigiyenasi umumiy va pedagogik psixologiya tilshunoslik bolalar psixologiyasi va boshqa fanlar bilan uzviy bog'langan. Defektologiyaning asosiy vazifasi nuqsonli bolalarni aniqlash tashxis usullarini ishlab chiqish ular uchun maxsus va mujassamlashtiradi ta'lim tarbiyani tashkil etish, aqliy va jismoniy kamchiliklarini yo'qotish vositalarini izlab topish, amalda qo'llash ularni hayotga tayyorlash, ijtimoiy foydali insonlar qilib yetishtirishdan iborat. Defektologiya fanining logopediya bo'limi haqida gaplashamiz. Logopediya bu nutq buzilishlari haqidagi maxsus ta'lim tarbiya vositasida nutq buzilishlarini o'rganish, tuzatish va oldini olish haqidagi pedagogik fandır. Logopediya nutq faoliyati buzilishining sabablari, mexanizmlari alomatlari oqimlari tarkibini o'rganadi. Shuning uchun uni maxsus pedagogika sirasiga qo'shadilar." Logopediya "so'zi grekcha (logos so'z, nutq) Pedeo tarbiyalayman o'qitaman) so'zlaridan tashkil topgan bo'lib, tarjimada to'g'ri nutqni tarbiyalash ma'nosini anglatadi. Fan sifatida logopediya nutq nuqsonini tuzatish, nutqiy faoliyati zaiflashgan shaxslarni o'qitish va tarbiyalash jarayoni hisoblanadi. Logopediyani o'rganish ob'ekti- nutq nuqsoniga ega bo'lgan shaxs. Adabiy tilda qabul qilingan nutq normasidan biroz bo'lsa ham chetga chiqish- bu nutq nuqsoni hisoblanadi. Zamonaviy logopediya strukturasi maktabgacha yoshli, maktab bolalar logopediyasi, o'smirlar va katta yoshdagilar logopediyasiga bo'linadi. Logopediyaning asosiy maqsadi nutqda nuqsoni bor shaxslarni o'qitish tarbiyalash va qayta tarbiyalashning ilmiy asoslangan tizimini ishlab chiqish, shuningdek nutq nuqsonining oldini olishdan iboratdir. Logopediya fani optimizm va chuqur insonparvarlik bilan yo'g'rilgandır. Unutqida nuqsoni bor bolalarning shaxs sifatida har tomonlama rivojlanishi

ILM FAN YANGILIKLARI

KONFERENSIYASI

30-MAY

ANDIJON,2024

uchun qulay imkoniyatlar yaratib beradi. Logopediya fanining quyidagi vazifalarni ajratib ko'rsatish mumkin:

1. Nutq buzilishining turli shakllarida nutq faoliyatining ontogenezini aniqlash.
2. Nutq buzilishlarining keng tarqalganligini, alomatlari va darajalarini aniqlash.
3. Nutqiy faoliyati buzilgan bolalarning o'z o'zidan va biror maqsadga qaratilgan rivojlanish dinamikasini shuningdek, nutqiy zaiflikni ularning shaxs sifatida yetishuviga, ruhiy rivojlanishiga, turli ko'rinishdagi faoliyatlarini namoyon qilishga, o'zlarini tutishlariga ta'sirini aniqlash.
4. Rivojlanishida turli xil farqlari bo'lgan bolalarda eshitish, ko'rish, fikrlash, qobiliyatining hamda tayanch harakat apparatining buzilishi hollarida nutqning shakllanishi va nutq buzilishlari xususiyatini o'rganish hollarda nutqning shakllanishi va nutq buzilishlari xususiyatlarini o'rganish.
5. Nutq buzilishining kelib chiqish sabablari, mexanizmlari, tuzilish va alomatlarini aniqlash.
6. Nutq buzilishlarining pedagogik tashxisi, metodlarini ishlab chiqish.
7. Nutq buzilishlarini tartibga solish.
8. Nutq buzilishlarini bartaraf etish tamoyillarini differensiyalashgan metodlari va vositalarini ishlab chiqish.
9. Nutq buzilishining oldini olish metodlarini takomillashtirish.
10. Logopedik yordamni tashkil etish masalalarini ishlab chiqish.

Logopediyaning yuqori ko'rsatilgan vazifalarida uning ham nazariy, ham amaliy yo'nalishlari belgilab berilgandir. Uning nazariy tomoni - nutq buzilishlarini o'rganish hamda ularning oldini olish, aniqlash va tuzatishning ilmiy asoslangan metodlarini ishlab chiqishdan iborat. Amaliy tomoni - nutq buzilishlarining oldini olish, aniqlash va bartaraf etishni o'z ichiga oladi. Logopediyaning nazariy va amaliy vazifalari bir biriga chambarchas bog'langandir. Logopediya boshqa fanlar bilan chambarchas bog'langandir. Shaxsga har tomonlama ta'sir ko'rsatish, nutq buzilishini bartaraf etish va oldini olish bilan omilkorona shug'ullanish uchun nutqdagi nuqsonlarning belgilarini, ularning etiologiyasi, mexanizmlari, nutq faoliyati buzilishi tarkibidagi nutqiy va nutqsiz belgilar munosabatlarini bilish kerak. Bu logopediyaning boshqa fanlar bilan bo'ladigan aloqasini belgilaydi. Logopediya umumiy anatomiya va fiziologiya, nutq mexanizmlari, nutq jarayonining bosh miyada tashkil etilishi haqidagi, nutq faoliyatida ishtirok etadigan analizatorlarning qurilishi va harakatga kelishi haqidagi bilimlardan foydalanadi. Nutq buzilishlari mexanizmlarini tushunish tuzatish jarayoni qonuniyatlarini aniqlash uchun oliy ruhiy funksiyalarini dinamik lokalizatsiyalanishi to'g'risidagi, nutqning ongda shakllanishi borasidagi bilimlarni egallash kerak bo'ladi. Logopediya fani metodlarini shartli ravishda bir necha guruhlarga bo'lish mumkin:

- 1- guruh. Tashkiliy metodlar: qiyosiy longityudinal (dinamikada o'rganish), kompleksli.
- 2- guruh. Empirik metodlar tashkil etadi: observatsion (kuzatish), eksperimental (laboratoriya, tabiiy, shakllanuvchi yoki psixologik - pedagogik sinov), psixodiagnostik (testlar, standartlashtirilgan va hayoliy loyihalashtirilgan, anketalar suxbatlar intervyu) faoliyatini, shuning bilan bir qatorda nutq faoliyatini ham tahlil qilishning praksimetrik usullari, biografik metod (anamnestic ma'lumotlarni yig'ish va tahlil qilish).
- 3- guruhga olingan ma'lumotlarni miqdor (matematik, statistik) va sifat analizi kiradi. Bunda olingan ma'lumotlar EHM bu qo'llagan holda mashinada ishlab chiqiladi.
- 4- guruh enterpretatsion metodlar, uslublar, o'rganilayotgan hodisalar o'rtasidagi aloqalarni tadqiq qilish usullari (qismlar va butunlik o'rtasidagi alohida jihatlar va umuman hodisa o'rtasidagi funksiyalar va shaxs o'rtasidagi hamda boshqa aloqalar).

Logoped umumnazariy va maxsus ixtisosli bilimlar tizimini egallagan bo'lishi kerak. Bu bilimlarning majmuyi va kengligi unda nuqsonli rivojlanishning tipologiyasi va tarkibi, nutqiy

ILM FAN YANGILIKLARI KONFERENSIYASI

30-MAY

ANDIJON,2024

nomukammallikning oldini olish va uni bartaraf etish usullari haqidagi, ruhiy - pedagogik ta'sir etish metodlari to'g'risidagi tasavvurlarni shakllantiradi.

Logoped nutq buzilishlarini payqab olishi, bunday nuqsonlarning oldini olishga doir profilaktik ishlarni yo'lga qo'yishi, nutqi zaiflashgan tili bo'yicha o'qitishning maxsus metodlarini qo'llay olish, g'ayritabiyy nutqni bolalarning muxim psixik xususiyatlarini bilishi, ularni tarbiyalash usul hamda metodlarini egallagan bo'lishi, ulardagi oliy miya qobig'i faoliyatini tuzatish va rivojlantirish uslublaridan qo'llana olish kerak. Logopedning ixtisosi bo'yicha chuqur bilimga egaligi dasturlarni, maktab darsliklarini, logopediya bo'yicha qo'llanmalarni bilishni o'z ichiga oladi. Bolalarni o'qitish, tarbiyalash va ularning buzilgan nutqlari yuzasidan olib boriladigan ishlarning samaradorligiga erishish uchun logopedning shaxsi birinchi darajali ahamiyat kasb etadi. U quyidagi asosiy sifatlarni o'zida namoyon etadi, kasbiga qiziqishlik; bolalarni sevish, o'ziga va atrofdagilarga talabchanlik; pedagogik ijodiy xayol va kuzatuvchanlik; samimiylilik, kamtarlik, mas'uliyatlilik, so'zda va amalda qat'iylik hamda izchillik. Logoped ilg'or tajribalarni umumlashtirib bolalarning nutqini tuzatishning eng yaxshi vositalari bo'yicha izlanish olib borishi kerak. U egallab olishi lozim bo'lgan malakalar keng va turlichadir: o'quv -bilish (adabiyotlar bilan ishlash, bolani kuzatish, pedagogik jarayonni modellashtirish, tuzatish - tarbiyalash orqali ta'sir etishning samarali yo'llarini tanlash va boshqalar): o'quv -tashkiliy (muqobil va kalendar rejalashtirish, yakka tartibda va guruhli mashg'ulotlar o'tish, jihozlarni yaratish, keng qamrovli ta'sir etishni ta'minlash hamda bu qamrovida ishtirok etish va boshqalar); o'quv-pedagogik (har bir voqeani tahlil qilish; tuzatishning aynan bir xil vositalarini tanlash va hokazo). Bundan tashqari, logopedning ishi deontologiya tamoyillariga qat'iy amal qilishga asoslanishi kerak (logoped nutqi buzilgan shaxs, uning qarindoshlari, ish joyidagi hamkasblari bilan bo'ladigan o'z munosabatlarini qanday tashkil etishi lozim). Har qanday fanning ajralib chiqishi va mavjudligining majburiy sharti undagi o'z tushunchani darajalash apparatining mavjudligidir. Logopediyada nutq normalari va uning buzilishi tushunchasini farqlash muhimdir. Nutq normasi deganda nutq faoliyati jarayonidagi til ishlatilishining umumiy qabul qilingan variantlari tushuniladi. Nutqning normal faoliyati holatida uning psixofiziologik mexanizmlari saqlangan bo'ladi. Nutq buzilishlari gapiruvchi shaxsning ma'lum til muhitiga qabul qilingan, nutq faoliyati normal holda ishlayotgan psixofiziologik mexanizmlarning zaiflashuviga bog'liq holda til normalaridan chetlashuvi bilan belgilanadi.

XULOSA: Logopedlar nutqida nuqsoni bo'lgan bolalar bilan ishlashadi. Aytolmagan harflarini har xil mashqlar orqali o'yinlar bilan tushuntirib tovushlarni chiqaradi. Logopedlar ham foydali ham savobli ishga qo'l urganlar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Lola Mo'minova birinchi jild. Toshkent 2000-yil.
2. M. Ayupov O'zbekiston Faylasuflar milliy jamiyat nashriyoti Toshkent 2007-yil.
3. L. S. Volkova tahriri ostida - M., 1989
4. Shomaxmudova R. Shu. Nutqidagi nuqsonlar va ularni bartaraf etish. - T., 1994-yil. Олигофренопедагогика. Основы олигофренопедагогики: учеб. пособие для студ. сред. учеб. заведений / В.М.Мозговой, И.М.Яковлева,
5. А.А.Еремина. — М.: Издательский центр «Академия», 2006
6. Махсус педагогика учеб. пособие для студ. ВУЗов Муминова Л.Р. /2012/ 128 стр. Издательство: Ношир
7. Основы логопедии: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. «Педагогика и психология (дошк.)» / Т. Б. Филичева, Н. А. Чевелева, Г. В. Чиркина. -М.: Просвещение, 1989.